

РОЛЬ БІБЛІОТЕК У РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОГО КРАЄЗНАВСТВА

І. В. Хачатурян, Г. П. Лукаш

Анотація. У статті висвітлюється роль бібліотек у розвитку туристичного краєзнавства і зеленого туризму на території Вінниччини. Визначено, що прерогативами в роботі сучасних бібліотек є такі види практик: популяризація літератури, яка висвітлює сторінки історії рідного краю, його етнічні, мовні, культурні традиції, творчість його талановитих людей, допомога у глибшому вивченні старожитностей регіону, інформування про місцеві рекреаційні ресурси, санаторії, пансіонати, заклади відпочинку та дозвілля, де можна оздоровитися і з користю відпочити.

Ключові слова: туризм, зелений туризм, краєзнавча діяльність, бібліотека, Вінницький інформаційний портал, блог краєзнавства.

Туризм у сучасному світі є дієвим сектором індустрії дозвілля і розваг, засобом використання вільного часу та проведення змістовного дозвілля навчальними методами і способом залучення широких верств населення до пізнання історико-культурної спадщини. Процес взаємодії туризму і бібліотек останнім часом набуває ширшого значення для місцевої громади, бо це дозволяє вирішити декілька важливих завдань: виконати навчально-просвітницьку і виховну функцію; забезпечити дозвіллеві та рекреаційні потреби населення; сприяти розвитку туристичного бізнесу і залученню інвестицій у розвиток регіону тощо. Ці завдання є комплексними, вимагають системних зусиль влади, населення краю і бібліотеки – інформаційного центру як для місцевих мешканців і туристів, так і для підприємців туристичної сфери чи екскурсководів [1]. Мета статті: з'ясувати роль сучасної бібліотеки як складника туристичного простору загалом і туристичного краєзнавства зокрема.

Тенденції та перспективи розвитку зеленого туризму розглянуті в працях таких вчених, як В. Кулявець, А. Дюк, Н. Бурлака, Н. Дідик, А. Волкова, М. Багрій, В. Бондаренко, В. Степанов, С. Кравцов, Ю. Швець, Ю. Ставська, А. Іващенко та ін. У працях цих науковців розглянуто основні теоретичні засади зеленого туризму, можливі перспективи його розвитку, а також його вплив на конкурентні позиції України та її регіонів у туристичному бізнесі. Процес взаємодії туризму та бібліотек вивчений недостатньо (наприклад, О. Сіра досліджувала туристичний потенціал бібліотеки як закладу культури; А. Ховалко – туристично-пізнавальний і туристично-науково-пізнавальний потенціал печерних систем), а серед категорій відвідувачів бібліотеки туристичні групи є рідкісним винятком. Натомість світовий досвід доводить зворотнє: у провідних бібліотеках світу значну частку відвідувачів становлять саме туристи (зазвичай, студенти та вчені), яким бібліотека приділяє особливу увагу: проводить цікаві пізнавальні екскурсії, організовує літературні та музичні вечори, театралізовані вистави, лекції, концерти, кіновечори, ігрові конкурси тощо.

Інтеграція бібліотеки як закладу культури у сферу туризму виявляється у створенні в бібліотечних закладах функціональних приміщень для проведення дозвіллевих заходів (концертні зали, клубні кімнати, оглядові майданчики, атракціони, гральні куточки); проникненні «індустрії дозвілля» в бібліотеку (проведення рекреаційних та розважальних заходів); використанні в бібліотечній діяльності дозвіллевих форм роботи (театральні, музичні студії, тематичні вечори, конкурси, фестивалі) тощо. Бібліотечний туризм – це різновид туризму, за якого об'єктом туризму стає книгозбірня. Його основною метою є підвищення кваліфікації, обмін досвідом, пропаганда творчості письменників і поетів. Звичайно, важлива і культурна програма. Виділимо два різновиди бібліотечного туризму – коли мандрують самі бібліотекарі і коли бібліотека стає об'єктом туристичного маршруту.

Дослідники відзначають, що проникнення індустрії туризму в діяльність бібліотек може відбуватись за такими напрямками:

- створення і розробка різноманітних туристичних маршрутів, в т. ч. і інтерактивних, що ґрунтуються на краєзнавчих ресурсах та краєзнавчих розвідках бібліотек;
- формування різноманітних електронних баз даних про цікаві та унікальні туристичні об'єкти регіону, туристичну інфраструктуру регіону (готелі, транспорт, розважальні заклади, музеї тощо);
- збір матеріалів про визначних особистостей регіону, запис спогадів місцевих жителів;
- накопичення та збір експозицій для формування музеїв на селі, в місті, музейних кімнат при бібліотеках, в т. ч. створення віртуальних музеїв;
- створення різноманітних фотогалерей, віртуальних турів по експозиціях місцевих музеїв, цікавих історичних місцях тощо;
- надання туристам довідково-інформаційних послуг у туристичній сфері як безпосередньо в бібліотеці, так і онлайн;
- організація онлайн-дискусій та груп у соціальних мережах щодо обговорення історії краю, розвитку різних видів туризму, блогів та сайтів, що представляють туристичну привабливість регіону тощо.
- співпраця з туристичними фірмами щодо ініціювання нових туристичних маршрутів та допомога екскурсоводам у змістовному наповненні екскурсій;
- сприяння у забезпеченні змістовного відпочинку та створення рекреаційних і дозвілєвих зон у бібліотеках;
- популяризація зеленого туризму, як виду відпочинку, сприяння самоорганізації сільських садиб, як можливість додаткового заробітку для сільського населення;
- навчання та інформування власників садиб щодо основ ведення туристичної діяльності, законодавчої бази;
- поширення інформації про потенціал сільських територій та можливі послуги для відпочинку;
- надання інформації власникам садиб про історію свого села, звичаї і традиції, легенди, цікаві місця краю;
- організація семінарів, практикумів для початківців, що мають бажання займатися туристичним бізнесом;
- залучення волонтерів та громадських організацій до екскурсійної роботи;
- надання доступу до Інтернету туристам та використання скайп-технологій для спілкування з рідними під час туристичних подорожей [2].

Розвиток бібліотеки як туристичного об'єкту повинен здійснюватися на принципах відкритості й доступності; інтеграційності; професіоналізму.

У туристичному довіднику «Вінниччина туристична: краєзнавчий довідник» представлена інформація про найбільш привабливі туристичні куточки Вінниччини [3]. Мета пропонованого видання – представити гостям, мешканцям області, дослідникам краю, туристам та всім любителям подорожей найцінніші перлини і найцікавіші визначні місця сіл, селищ, міст і містечок, на які так багато і щедра Вінницька земля. При підготовці довідника був використаний багатий краєзнавчий фонд Вінницької обласної універсальної наукової бібліотеки ім. К. А. Тімірязєва, що включає фундаментальні дослідження з історії окремих населених пунктів краю, написаних відомими краєзнавцями Вінниччини. Загальновідомо, що Вінницька область – найбільша область (26,5 тис. км², 4,4 % території країни) Центральної України, утворена в 1932 р. В області 27 районів, 18 міст, 29 селищ і 1466 сіл. Населення області – 1686,5 тис. жителів (3,6 % населення країни), з яких міське становить 813 тис. жителів (47,8 % населення області). Зелений туризм Вінниччини представлений такими районами:

Бар. Це старовинне місто, де чимало пам'яток архітектури. Серед них виділяються: руїни замку королеви Бони (1539); колишній монастир кармелітів XVII ст., що пізніше став православним Покровським монастирем; Успенська церква (1757); Домініканський костіол Св. Миколая (1811).

Бершадь. Історія міста пов'язана з іменем героя Визвольної війни 1648–1657 рр. Максима Кривоноса. Ще з давніх-давен тут стояв форпост, що захищав Поділля від нападів татарських і турецьких завойовників. Про це нагадують оборонні вали, які подекуди збереглися навколо міста. Увагу туриста привернуть пам'ятки архітектури XVIII ст. – костюль і синагога, а також найстаріший в Україні цукровий завод (1827).

Буша. У 1654 р. в селі розігралася історична драма, змальована М. Старицьким у творі «Оборона Буші». У старовинній фортеці відбувся запеклий бій між козаками та польським військом. Усі захисники фортеці разом із мирним населенням загинули. За три кілометри від села є пам'ятка природи – Гайдамацький яр – останнє місце притулку гайдамаків.

Могилів-Подільський. Місто було засноване у 1595 р., пізніше тут був закладений замок. У 1648 р. Могилів став центральним полковим містом, на чолі якого стояв полковник Остап Гоголь – славний предок видатного письменника М. Гоголя. Небагато залишилося від колишнього міста, оскільки його було спалено у 1808 р. Серед пам'яток архітектури донині збереглися Миколаївська церква (1754) та грецька Георгіївська церква (1809).

Муровані Курилівці. Уперше селище згадується у 1493 р. під назвою Чурилівці – за ім'ям першого поселенця козака Чурила. У XVI ст. після зведення мурованого замку воно отримало сучасну назву. Наприкінці XVIII ст. містечко належало польським магнатам Косаківським, але Катерина II конфіскувала його і подарувала графам Комарам. Станіслав Комар у 1805 р. на подвір'ї старого замку збудував новий палац. Доповненням до нього є мальовничий парк, заснований у XVIII ст. Неподалік від селища розташоване джерело чудової мінеральної води «Регіна».

Немирів. Це старовинне українське місто виникло близько 700 р. тому. Зберігся будинок, де жила українська письменниця Марко Вовчок. Немирів – батьківщина російського поета М. Некрасова (1821–1878). Славиться місто своїм парком – шедевром садово-паркового мистецтва XVIII ст. Разом з палацом та каскадом озер він охоплює площу 85 га. Тут зростає понад 100 видів дерев та кущів. Немирів – чудова оздоровниця, де відпочивають і лікуються.

Тульчин. Місто було засноване на початку XVII ст. поблизу фортеці Нестервар. У 1648 р. об'єднані загони козаків під проводом М. Кривоноса оволоділи містом. З 1672 р. по 1699 р. Тульчин перебував під владою султанської Туреччини. У 1796–1797 рр. тут розміщувалася штаб-квартира О. Суворова. У центрі міста встановлено пам'ятник російському полководцеві. На початку XIX ст. тут жив і помер (1812) польський поет С. Трембецький. Тульчин був одним з центрів декабристського руху. Тут було головне правління Південного товариства, яким керував П. Пестель. Зберігся будинок, де жив декабрист, на його честь споруджено пам'ятник. У 1909–1921 рр. у Тульчині жив і працював український композитор М. Леонтович. У місті чимало архітектурних пам'яток: палац Потоцького (1757), Успенська церква (1789), Домініканський костюль XVIII ст.

Хмільник. Місто-курорт, що розташоване на берегах Південного Бугу, є оздоровницею на базі радонових вод. Із Хмільницького літопису відомо, що місто було засноване ще за часів Київської Русі. Про події давніх часів нагадують мури Хмільницького замку XVI ст.

Шаргород. Поблизу фортеці (XVI–XVII), залишки якої збереглися донині, поступово виросло місто. Тут збереглося чимало архітектурних пам'яток доби XVI–XVIII ст., серед яких виділяються синагога (1589), костюль Флоріана (1589), будівлі Миколаївського монастиря XVIII, Миколаївський собор (1829) [6].

Краєзнавча функція є однією з пріоритетних для діяльності публічних бібліотек. Краєзнавство вже давно набуло великої популярності, оскільки дозволяє людям більш глибоко пізнати свою Батьківщину, її історичний спадок, відкривати на своїй землі скарбниці та чудеса світового рівня. Глибока, змістовна робота з питань краєзнавства, інформаційна діяльність, просвітницькі заходи роблять публічні бібліотеки помітними у

соціокультурному просторі регіону. Бібліотечне краєзнавство сприяє: соціальному, економічному, культурному розвитку краю; охороні і раціональному використанню природних багатств і культурної спадщини краю; всебічному вивченню і науковому дослідженню краю; вихованню поваги до історії і культури краю; розвитку творчих здібностей особистості на основі місцевих традицій та професійного мистецтва.

Основним структурним підрозділом, який організовує, координує та безпосередньо здійснює краєзнавчу роботу Вінницької ОУНБ ім. К. А. Тимірязєва є відділ краєзнавства, створений у 1981 р. У краєзнавчому фонді зібрано більше 6 тис. краєзнавчих документів, які найактивніше використовуються користувачами [4].

Цікавим є потенціал екскурсій печерами Поділля. Так, за умовами мікроклімату печери Поділля поділяють на два типи: а) холодні печери – мають широкий, лійкоподібний вхід на плато (печери Озерна, Вертеба та ін.) і характеризуються дещо зниженими середніми річними температурами (8,2–8,6°C) та абсолютною вологістю (8,3–9,7 мб); б) теплі печери – мають входи, розташовані на стрімких схилах річкових долин (Кришталева, Млинки), тому середня річна температура повітря в них досягає 10,0–11,3°C, а абсолютна вологість – 11,8–12,0 мб [5].

Варто відзначити співпрацю відділу краєзнавства та районних центральних бібліотек у наповненні інформацією Вінницького інформаційного порталу [5], в якому можна знайти чимало напрямів зеленого туризму для себе. Бібліотекар може інформувати користувачів про нові надходження, створювати бібліографічні показники та допомагати віднайти певну інформацію за певною темою. За підтримки та співпраці з туристичними спільнотами та краєзнавчими клубами, бібліотекарі допомагають у створенні екскурсійних маршрутів або ж самостійно розроблюють цікаві маршрути. Екскурсії можуть бути як реальні, так і віртуальні. Віртуальні екскурсії можуть бути як автономними, так і з реальним гідом. Наприклад, віртуальна прогулянка за офіційним веб-сайтом Вінницької обласної державної адміністрації, де розташована інформація про зелений туризм у Вінницькій області [6], може бути такою:

1) «Кам'янецька садиба «Неньчина колиска», м. Вінниця. Місцеві кліматичні умови сприятливо впливають на органи дихання, серцево-судинну та нервову системи. Здорове харчування і чиста вода джерел нададуть додаткових сил на весь рік. Біля школи, збудованої архітектором Г. Артиновим в 1902 р. та розписаної В. Васнецовим, є спортмайданчик. Взимку – катання на санях, ковзанах, лижах; ловля риби з-під криги, мисливство та інше; гуляння на святах – зроблять ваше життя більш активним, а організм молодшим і здоровим.

2) Гостинна садиба «Медова заводь», с. Перепеличчя, Немирівського р-ну Вінницької обл. Садиба знаходиться на березі річки Південний Буг. В садку є унікальні плодові дерева: груша-яблуня, фіолетові грушки, рожева черешня, великий персик. Невеличка пасіка кормить, заспокоює, лікує і навчає. У радіусі 30 км є цікаві туристичні маршрути (Немирівське Городище, панський парк, живі джерела, водяні млини, Стопа Божої Матері, поляни сон-трави.

3) Гостинна садиба «Калиновий цвіт», с. Комарівці, Барського р-ну Вінницької обл. Село Комарівці розташоване на відстані 8 км. від м. Бар. Навколо села є ліси та озера, де можна гуляти та насолоджуватися красою природних краєвидів. Цілющі лісові ягоди та лікарські трави. Риболовля на місцевому ставку або на орендованому.

4) Гостинна садиба «Подільська родина» Вінницька обл., Барський р-н, с. Гайове. Ця садиба завжди гостинна. Квіти, садок, гойдалки, спів птахів створюють романтику у відпочинку. Поряд зелені пагорби, ставки, джерела, ліс, де можна насолоджуватися пішими та велосипедними прогулянками, купатися в сільському ставку, ловити рибу [5, 6, 7].

Бібліотечні працівники володіють інформацією і навичками до пошуку можуть знаходити цікаві туристичні об'єкти міста та району. Бібліотеки можуть самі бути

туристичним об'єктом, як наприклад, Барська районна бібліотека Вінницької обл. (входить у перелік туристичних об'єктів району). Більшість національних бібліотек Європи, Америки також є об'єктом туризму і їх відвідують багато туристів. Наприклад, Бібліотека Конгресу або Нью-Йоркська публічна бібліотека є цікавою для багатьох туристів і їх можна вільно відвідати, екскурсіводи цих бібліотек пропонують різноманітні ознайомчі або тематичні тури по бібліотеках. Ці бібліотеки співпрацюють з туристичними фірмами.

Таким чином, сучасна бібліотека набуває статусу своєрідного поліфункціонального закладу культури, що дозволяє зміцнити імідж та залучити нові категорії відвідувачів. Роль бібліотек на сучасному етапі – це популяризація зеленого туризму як виду відпочинку, сприяння самоорганізації сільських садиб як можливість додаткового заробітку для сільського населення, навчання й інформування власників садиб щодо ведення діяльності, законодавчої бази, поширення інформації про потенціал сільських територій та можливі послуги для відпочинку, надання інформації власникам садиб про історію свого села, звичаї і традиції, легенди, цікаві місця краю. Розвиток бібліотек як туристичних об'єктів допоможе сформувати образ відкритого закладу культури, що надає не лише інформаційні послуги, але й сприяє інтелектуальному, творчому розвитку особистості, організації змістовного дозвілля та туризму.

Анотація. В статті освітається роль бібліотек в розвитку туристического краєведення и зеленого туризма на території Винницькой области. Определены прерогативы в работе современных библиотек: популяризовать литературу, освещающую страницы истории родного края, его этнические, языковые, культурные традиции, творчество его талантливых людей, помогать в лучшем узнавании древностей региона, информировать о местных рекреационных ресурсах, санаториях, пансионатах, учреждениях отдыха и досуга, где можно оздоровиться и интересно отдохнуть.

Ключевые слова: туризм, зеленый туризм, краєведческая деятельность, библиотека, Винницький інформаційний портал, блог краєведення.

Abstract. The article covers role of libraries in the development of tourist history and the development of green tourism in Vinnytsia region. The prerogatives of modern libraries: to promote literature that covers the pages of the history of the native land, its ethnic, linguistic, cultural traditions, the creativity of its talented people, to help in better understanding the antiquities of the region. Learn about local recreational resources, health resorts, boarding houses, recreation and leisure facilities where you can get well and have a great time.

Key words: tourism, green tourism, local lore, library, Vinnytsia information portal, local history blog.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Про туризм [Електронний ресурс] : Закон України від 18 листопада 2003 року № 1282-IV. Електрон. текст. дані. URL: <http://library.nuft.edu.ua/ebook/file/Zakony.pdf> (дата звернення: 07.09.2019), вільний.
2. Бібліотека як складова туристичного простору. URL : <https://zounb.zp.ua/node/5509> (дата звернення: 07.09.2019).
3. Вінниччина туристична: краєзн. довід. / упоряд. О. Кізян; ред. М. Спиця; дизайн Н. Спиця; відп. за вип. Н. Морозова; управ. культури і туризму Вінниц. облдержадм.; Вінниц. ОУНБ ім. К. А. Тімірязєва. Вінниця: ДП «Держ. картограф. ф-ка», 2009. 432 с.
4. Вінницька обласна універсальна наукова бібліотека ім. К. А. Тімірязєва: веб-сайт. Вінниця, 2019. URL : <http://library.vn.ua> (дата звернення: 07.09.2019), вільний.
5. Вінницький інформаційний портал: веб-сайт. Вінниця, 2019. URL: <http://irp.vn.ua/> (дата звернення: 07.09.2019), вільний.
6. Вінницька обласна державна адміністрація: веб-сайт. Вінниця, 2019. URL : <http://www.vin.gov.ua/161-1-department-ahropromyslovoho-rozvytku-oblderzhadministratsii/> 1612-zeleniy-turyzm (дата звернення: 07.09.2019), вільний.
7. Вінниччина в історико-краєзнавчих виданнях за роки державної незалежності : до 25-ї річниці незалежності України: [Електронна копія]: бібліогр. покажч. / Упор. культури і мистецтв Вінниц. облдержадмін., Вінниц. ОУНБ ім. К. А. Тімірязєва ; уклад. Г. А. Біловус ; вступ, ст. С. Д. Галтака ; ред. С. В. Лаврепюк; відп. за вип. Н. І. Морозова. Вінниця, 2016. 240 с. URL : <https://library.vn.ua/e-library/katalog/vinnichchina-v-istoriko-kraeznavchix-vidanniyax> (дата звернення: 07.09.2019), вільний.